

15/5

FFXII/VII ALVA
az 1995. évi LXV. tv. alapján

Fürles Józsefné
Herceg Miklós

Dr. Hollbrand László

V.

(1988 aug. 1 - nov. 3.)

A Történelmi Hivatal
az EKV 254. § alapján
az iratokat nyitja.

TOA
2003/4

1988.08.07.

- 21 -

Rádiófigyelő
Szolgálati használatra

Interjú Heller Ágnessel és
Fehér Ferencsel

(Kasza László)

SZER
München, 1988. augusztus 7.
Gondolatforgató

- A nálunk uralkodó rendszer sajnálatos jellemzője és egyben gyengesége, bizonytalansági jele, hogy önállóan gondolkodó, kiemelkedő egyéniségeket szorít ki a hazai szellemi életből. Olyanokat is, akik előtt aztán nyitva állnak az egyetemek és a könyvpiac Nyugaton. Hagy ne soroljak neveket, hiszen egész műsort töltene meg a rendszer szellemi tőkénket pazarló gyakorlatának listája.

Az azonban tény, hogy ezen a listán vezető helyet kap Lukács György két tanítványa, Heller Ágnes és Fehér Ferenc. Nehézségeik a Kádár-rendszerrel már Lukács életében kezdődtek. Azt is lehetne mondani, mesterük nehézségeit tették magukévá.

A különbség, hogy ők nem gyakoroltak önkritikát, sőt elsők voltak azok között, akik nyíltan nemet mondtak a rendszer bizonyos intézkedéseire, így például a prágai tavasz fegyveres leverésére.

A válasz ismert. Kiszorították őket a magyar szellemi életből, később külföldre kényszerítették mindkettőjüket.

A filozófus házaspár azóta ausztrál és, amerikai egyetemeken tanít. Szakmájuk legismertebb és legelismertebb képviselői közé tartoznak. A magyar forradalomról írt könyvüknek óriási szerepe van abban, hogy a liberális baloldali nyugati értelmiség helyesen értékeli ma már azt az eseményt, amely egyrészt ugyan fordulópontra volt a kommunista világmozgalom történetében, másrészt azonban amelyet sokáig nem tudtak beleilleszteni eszme-rendszerükbe.

Heller Ágnes és Fehér Ferenc érdeme is, hogy ez megtörtént. Gondoljunk például az Olasz Kommunista Párt véleményének megváltozására. Ezért különösen örülök annak, hogy - útban budapesti látogatásról New York felé -, Nyugat-Berlinben beszélni tudtam velük mikrofon előtt arról; hogyan látják ők a Magyarországon végbemenő változásokat?

1988.08.07.

- 22 -

Bádiófigyelő
Szolgálati használatra

Először Fehér Ferenc beszél.

- Ez a kádárizmus következtelen befejezése. Ennyiben történelmi pillanat, majd hogyanem a leg hosszabb politikai uralom, egy 32 esztendő uralom ért most véget. Egy uralom, amelyik a magyar forradalom leverésével kezdődött, konzekvens megtorlás-hadjáratral folytatódott - amelynek az áldozatait még ma sem tudjuk felbecsülni -, de valószínűleg Sztálin áldozatait nem számítva a legmagasabb szám a politikai kivégzettek közül, leszámítva a görög polgárháborút követő megtorlásokat.

Azután egy hosszabb szürrealisztikus periódussal folytatódott, amelyben az élet enyhült - hullámozva ugyan -, megtorlás követett enyhülést, és újra beletorkollott egy teljes nemzeti csődbe. Ezt zárta le most ez a változás.

- Meglepte ez a változás Heller Agnest, és az ahogy végbement?

- Ez a változás már elő lett készítve nemcsak Magyarországon, hanem Gorbacsov reformja a Szovjetunióban is. Nőtt az elégedetlenség, nőtt a felháborodás, ugyanakkor nőttek a lehetőségek is arra, hogy az emberek szervezkedjenek, összejöjjenek, problémákat megbeszéljenek és programokat megfogalmazzanak. Magyarország már hosszú évek óta a társadalom detotalizálásának a korszakába lépett. Az állam, a politikai rendszer még totalitáriánus maradt annyiban, amennyiben a pluralizmus kizárta, azaz nem zárták ki tényszerűen, hanem kizárták törvénytörően.

Törvényileg a pluralizmus nem legális Magyarországon, ha létezik is politikai pluralizmus, de a társadalmi pluralizmust amit a totalitáriánus társadalom szintén kizár, megengedték az utóbbi néhány esztendőben. Különböző formák alakultak ki gazdaságban, szervezetkezésben és a társadalmi pluralizmusnak a kialakulása kopogtatott a politikai totalitáriánizmus ajtaján. A politikai szférának a detotalizálása került a napirendre.

Nos világos, ez egy folyamat. Egy ilyen folyamat megállhat, visszafordulhat. A társadalmat, amelyet detotalizáltak, retotalizálni lehet. S meg kell mondani, hogy a társadalom viszonylagos detotalizálása a Kádár-rendszer utolsó korszakában következett be, ennyiben van egy folyamatosság. Azonban mindig fennáll a veszélye annak, hogy az egészét vissza lehet fordítani.

1988.08.07.

- 23 -

Rádiófigyelő
Szolgálati használatra

A kérdés most az, hogy lehet-e a politikai rendszert magát detotalizálni, mert ha azt lehet, akkor minden valószínűség szerint a társadalmi pluralizmust sem lehet már visszafordítani és monolittra változtatni. Ez a probléma, ami most felmerült, a kérdést nem tisztázza. Mindenki elment, aki a forradalom leverésében részt vett. Új emberek jöttek. Új emberek jelenthetnek most egy generációs változást is, jelenthetnek politikai változást is.

Nem akarok személyekről beszélni, de az a benyomásom, hogy ez a vezetőség, amit Magyarországon most megválasztottak, képes lenne a fejlődést visszafordítani. Alkalmas lenne rá, kész is lenne rá, ugyanakkor vannak olyan emberek ebben a vezetésben, amelyek arra is képesek lennének, hogy politikai detotalizálás útjára lépjenek Magyarországon amennyire, vagy amennyiben a lehetőség ezt megengedi. Lehetőség alatt mindig a szovjet rendszerben létrejövő változásokat értem.

Nem azt akarom ezzel állítani, hogy ami a Szovjetunióban történik mechanikusan meghatározza ami Magyarországon történik, hiszen a társadalom detotalizálása Magyarországon sokkal előbbre haladottabb mint a Szovjetunióban, amelyben még voltaképpen meg sem kezdődött, ahol voltaképpen még mindig csak az ideológia előkészítése van folyamatban, elsősorban a magas-értelmiség körében.

Hozzá kell tennem, egy hasonlóság van Magyarország és a Szovjetunió között ellentétben Lengyelországgal, ugyanis az, hogy a különböző szervezetek, különböző társadalmi szervezetek, demokratikus szervezetek egy nagyon szűk réteget fognak csak össze. Szűk réteget, diákokat, értelmiségieket, régi ellenzékieket, míg Lengyelországban ez a kör igen tág. Magában foglal munkásokat is, közép- kispolgárságot is, és az állampolgároknak különböző réteget. Úgyhogy ez a közösség megvan, és ez teszi lehetővé szerintem, hogy még mindig vissza csinálják azt, ami megtörtént. Minél több ember vesz részt, minél szélesebb, annál több erőszakot kell alkalmazni a leveréshez. És kérdéses nagyon, hogy a mai körülmények között lehetséges-e erőszakot alkalmazni.

Interjú Heller Ágnessel és Fehér Ferencsel - 3.

- Változott valamit - Fehér Ferenc - az a párt, amely idáig mindig rábólintott arra, amit a vezetői mondtak, és most az úgy tűnt - legalábbis a kívülálló számára -, hogy ez a párt eszmélt és része volt abban, hogy Kádárnak, valamint a múmiáknak menniök kellett?

- Egy minimális változás észlelhető. Valójában ezt észleltük már egy esztendővel ezelőtt, amikor otthon voltunk, és a legközönségesebb alkalmakkor, amikor az ember találkozik volt osztálytársakkal, régi barátokkal, egykori barátokkal, a beszélgetés meglepő fordulata az 5 évvel, 10 évvel, 15 évvel ezelőttihez képest

ABTL-4.1.-A-2003/4

1988.08.07.

- 24 -

Rádiófigyelő
Szolgálati használatra

éppen az volt, hogy a lehangosabb kritikusok a jelenlegi aktív párttagok voltak. Ez nagyon meglepett minket, s egyben egy figyelmeztető jelzés volt. Namost, senki más adott egy nagyobb komplimentumot a párttagságnak, mint az új főtitkár, aki ezt a sorrendet állította fel: a problémák meglátásában először reagált a tagság, és aztán a vezetőség.

Mi ismerjük őket és tudjuk, hogy nem sietnek elismerni más érdemeit problémák lokalizálásában. Ha kikerekedett belőlük ez a mondat, ez azt jelenti, hogy valamiféle rebellió volt a pártban. Ennek bizonyos nyomai magán az értekezleten is jelen voltak. Kádár maga egy 1957-es beszédet mondott. Annak a beszédnek az alapján akár letartóztatási hullámot is el lehetett képzelni, de a beszédet a hozzászólók, és köztük az úgyszólván névtelen hozzászólók összetörték. Ezen a sziklán tört össze ez az 1957-es elhatározás.

Namármost egy fiatal küldött egyenesen frakciókról beszélt, bár udvaarian és virágnyelven véleménycsoportoknak nevezte őket. Ugyanakkor nem értékelném ezt. Az eltökéltség arra, hogy egy politikai párt maga intézze az ügyeit - bármit is gondoljuk arról a politikai pártról, amelyik egyedül van az arénán, és vezetőinek, vagy vezetői többségének a véleménye szerint egyedül is akar maradni, egyszóval a párt tagjainak az az akarata, hogy a maguk politikai ügyeit intézzék -, de egyelőre csak szimbolikus és minimális.

Kevés kétség van akörül, hogy alapos manipulációval lett maga az értekezlet előkészítve, noha a vezetőket jókora meglepetések érték, egy régi gárda kiszelektálásával.

En azt mondanám, mint minden területen itt is az embereken magukon múlik, mit csinálnak abból a politikai szervezetből, amelynek éppen a tagja.

- Milyen állapotban látjátok a társadalmat?

- Ez egy társadalom, amelynek a gerincét megtörték 1956-ban, amely örült hogy megúsza az azt követő megtorlási éveket, amely élt azzal a lehetőséggel, hogy nálunk jobban lehet élni, mint máshol lehet élni most, hogy vége van ennek a Kádár-rendszernek, amely mindezt jelentette.

- Vajon hogyan reagál?

- Furcsa, nekem az volt a benyomásom, hogy 1956-ban a társadalom gerincét helyreállították. Nekem az a benyomásom, hogy a magyar történelem valahogy kifordult a sínjéből 1918-19-ben. A háború elvesztésével Triannonra és azután az ellenforradalom és Horthy Miklósról, és valahogy ez tarott, tovább is tartott, és 1956-ban helyrerázódott.

1988.08.07.

- 25 -

Rádiófigyelő
Szolgálati használatra

A nemzeti sűrűség visszakarta a gerincét. Visszament a régi történelmi hagyományba. Természetesen egyetérttek, a tenger csendje alakult ki 1957-ben és 1958-ben. Furcsa módon úgy nézett ki, mintha az emberek a forradalmat is elfelejtették volna, de csak úgy nézett ki. Valójában nem történt meg. Bizonyos mértékig tudat ála lett nyomva.

Az emberek realisták, lassan-lassan azonban felszínre került, és már rettenetesen erősen él a nemzeti emlékezetben. Ez egy mérce. Bizonyos része mérce, bizonyos fokig modern. Modern alatt nem azt értem, hogy az emberek újra egy ugyanilyen forradalmat akarnának csinálni. Nemcsak hogy kilátás nincsen, de azt hiszem ezt nem is tartanák okosnak, vagy talán nem is lenne okos, ha ebben véleményt lehet nyilvánítani.

De annyiban egy mérce, hogy mércéje annak, hogy mi az ami politikai intézményrendszerben el lehet érni, mi az amire törekedni lehet és kell politikai intézményrendszerben. Például többspártrendszer Magyarországon, a nemzeti fantáziában, képzelőerőben sose vesztette el a helyét. Most akármit értünk többspártrendszeren, talán nem is többspártrendszert értünk, hanem pusztán több párt létezését és egymással való versenyét, hiszen minden államnak - nyugati államokat is beleértve - különböző politikai rendszerük van, de mindenesetre a politikai pluralizmusnak ez az eszményképe, amelyik 10 nap alatt kialakult, nem tűnt el az emberek emlékezetéből.

Ez mindig jelen van. Az emberek ugyanakkor ma elkeseredettek, kétségbeesettek és szkeptikusak. Elkeseredettek, mert volt egy időben egy remény, hogy gazdaságilag az ország rendbe jön, s az emberek hittek abban, hogyha több van az üzletekben - ami egy nagyon jó jel volt a korábbiakhoz képest - ez annyit jelent, hogy a gazdaság jó úton van, és minden évben ha nem is gazdagszunk, de azért nem fog az életünk rosszabbodni, és ugye kényelmesebb életet élünk, ha nem is gazdagszunk.

Ugyanakkor az emberek rettenetesen sokat kezdtek dolgozni, és azzal, hogy megszerezzék ezeket a javakat férfiak 40-50, vagy 30 és 50 között, háromszoros munkját végezték el a normális heti munkának. Vannak akik 70-75 órás munkahétben dolgoznak, nagyon sok személyes ismerősöm is. Ez kimerültséget hoz létre. Az emberek kimerülnek. A statisztika az öngyilkosságról, a gyerekszületések alacsony számáról csak statisztika. De nemcsak statisztika, mert kifejez valamit az emberek rossz hangulatából, kétségbeeséséből és szkepticizmusából.

Nem reménykednek abban, hogy a rosszul begombolt mellényt ha egyszer kigomboljuk, jóllehet újra begombolni. Most hogyan lehet ilyen állapotban mégis konkrét programokkal fellépni? Szerintem ennek csak egy módja van. Valami szabadság, amelybe emberek elkezdnek gondolkodni, hogy kezükben van valami, dönthetnek róla, dönthetnek ilyen és olyan módon, és hogy valamit csinálhatnak az életükből.

ABTL - 4.1. - A - 2003/4

1988.08.07.

- 26 -

Rádiófigyelő
Szolgálati használatra

Ezért hiszem, hogy bár az volt a benyomásom, hogy bizonyos fokig meglegedettséggel fogadták az emberek ezt a pártkonferenciát, ez a meglegedettség nem kapcsolódott össze reménységgel. Nem kapcsolódott egy pozitív jövőképpel, mert szkeptikusak. Ez a párt annyi mindent eltolt a háztól, miért ne toljon most is mindent el a háztól. Tehát nincs egy remény arra, hogy a dolgok mostantól kezdve jobban fognak menni és nincs is okuk arra, hogy ilyen reményük legyen.

Magyarország egy problematikus helyzetben van. Néha úgy írom le a helyzetet, hogy forradalmi helyzet van, de nem lesz forradalom. A hatalom a földön fekszik, senki sem fog lehajolni érte, mert senki sem tudja hogy mit csináljon vele.

- A hatalomért ugyanaz a csoport sem fog lehajolni - mert nem hatalmat, hanem demokráciát akar -, amelyről kérdezni szeretnék benneteket, és amelynek kialakulásában jelentős szerepetek volt annak idején, a demokratikus ellenzék. Ti hogyan látjátok ennek a sok irányzatra, csoportra oszló ellenzéknek a helyzetét?

- Ez, ami történt az ellenzéki színen, a legnagyobb történelmi esemény az utolsó évtizedben, a legfontosabb politikai és kulturális esemény, és mivel abban a könnyű helyzetben vagyok, hogy ezt az évtizedet nem otthon töltöttem, könnyű egy bizonyos ítéletet formálnom, és ez az ítélet az, hogy noha Berecz megvetően egy maroknyi csoportnak nevezte őket, ez a maroknyi csoport megváltoztatta Magyarország politikai és nagymértékben kulturális klímáját.

Ez történelmi érdem, amelyet soha senki kétségbe nem von. Nem akarom azt mondani, hogy a változás - amely most végbement - kizárólag az ő érdemük. Világos, hogy a gorbacsovi kezdet - ami még mindig kezdet - óriási szerepet játszott ebben. Világos, hogy Kelet-Európa forradalmi, a meg nem állítható lengyel forradalmak az 1980-as években, világos, hogy Magyarország hitelképességének kimerülése, s az egyetlen eszköz, amivel a lakosságot békében, vagy legalább közömbösségben tudják tartani. Tudniillik a fogyasztási politika növekedése, ennek a leállása, mindezek faktorokon belül, de soha ezekből a tényezőkből nem lett volna semmi, elég ránézni Romániára, Bulgáriára, de akármelyik másik orszagra, ha nincs ez az ellenzék.

En nem kívánok feladatokat adni senkinek. Mindig az volt a meggyőződésem politikát az csinál, aki ott él. En nem ott élek. Ami eszembe jut a lehetőségekről az lényegében a következő: először is azt hiszem, hogy ma már napirenden van ennek az ellenzéki kultúrának az alapos pluralizálódása, és ez jó dolog. Történelmi okokból úgy történt - nem véletlenül -, hogy a mai ellenzék majdnem minden vezető alakjának baloldali, sokszor kommunista múltja van, amelyet ilyen vagy olyan módon felszámoltak, de többségük ma is baloldalinak tekinti magát.

ABTL - 4.1. - A - 2003/4

1988.08.07.

- 27 -

Rádiófigyelő
Szolgálati használatra

Ez jó dolog véleményem szerint, magam is baloldali vagyok, de világos, hogy mindenfajta erőnek meg kell jelennie a politikai porondon. Ez történik most. Ez történik a demokratikus fórumban, ez történik az önálló szakszervezetben, ez történik minden téren.

Másodszor: úgy érzem, hogy valami módon egy összekapcsolása szükséges a progmatikus és szimbolikus cselekedetnek. Megmondom mit értek szimbolikus cselekedeten. Meg mindig nem tudjuk hol van eltemetve Nagy Imre - akinek Batthyány mellett örökmécses kell - a második nagy nemzeti politikus, aki életét adta ezért a nemzetért - legyünk meggyődve - minden kommunista múlttal annak ellenére, vagy azzal együtt Nagy Imre nemzeti politikusként halt meg.

Ugyanakkor egy határozott szociális vízió élt az agyában, hogy milyen a nemzet, nemzeti állampolitikusa. Az ő örökmécsese az egy szimbolikus cselekedet. Kezdjük talán az egyszerűbbel, a polgári és nemzeti temetéssel, de ez szükséges dolog, hogy a történelmünket újra írjuk. Progmatikus cselekedetek egész sora fog napirendre kerülni, nem az én dolgom hogy megmondjam nekik.

Tudják ők maguktól is, jobban mint én innen. De az az érzésem, hogy egy bizonyos fokig az ő kezükben van a helyzet kulcsa. Elképzelhetetlen, hogy hatalmi politikusok, még a legjobb indulattal is közülük, maguktól adjanak valamit, amit az emberek nem akarnak megkapni. Ez a valami nem a hatalom. A hatalom megragadása egy bolsevik eszme, még ha antibolsevik platformon is jelenik meg. Sőt több különböző szociális hatalmat akarnak, például a beszéd hatalmát. Például a szervezkedés hatalmát. Például a kulturális szabadságok hatalmát. Ezt ők csinálják anélkül is.

- Heller Agnes, ezek az autonóm mozgalmak Magyarországon, hogy látja?

- A legjobb dolog, ami Magyarországon történt, hogy autonóm mozgalmak alakultak ki, és hogy ezek igazán autonóm mozgalmak. Persze sokféle autonóm mozgalom van, korporatív mozgalmak is autonómak, de a magyar autonóm mozgalmak nem korporatív jellegűek. Azt hiszem, ez egy jó oldala a magyar tradíciónak. Konstitúció libertates. (?) Valahogy a szervezkedések mindig a szabadság körül forogtak, a szabadság érzés körül forog. Ez mindig a legfontosabb. Ez látszik az új szervezetekben és nem teszik minden szöveghez oda - mint régen, hogy - szabad, inkább azt teszik oda, mint demokratikus. Mind a kettő ugyanannyit jelent. Lényegében a szabad szervezkedés, a szabad gondolkodás, a szabad kísérletezés, az állampolgári ... kipróbálása, ami az embereket igazán érdekli, s az ami nekik erőt ad. Ez egy nagyon-nagyon rokonszenves vonás.

ABTL-4.1.-A-2003/4

1988.08.07.

- 28 -

Rádiófigyelő
Szolgálati használatra

Nemcsak a jelen számára van jelentősége, szerintem a jövő számára is van jelentősége. Ami ma történik - amennyiben a jövő változni fog - bizonyos fokig ha nem is meghatározza, hanem előrejelzi milyen lesz az a jövő, amelyik a jelenből kialakul. Minél több szabad, demokratikus, ontevekeny szerevezet alakul ki, minél előbb a Konstitúció libertate vágya es megalapozása, annal biztatóbb a jövő, amely ele az ember néz, ha ez a jövő egyáltalán lehetségessé válik.

Ebből a szempontból ezeknek a köröknek a jelentősége, és azon mód ahogy szerveződnek, és azon mód ahogy disputálnak, jelentőséget hordoz a jövő számára is. S ezért nagyon fontos, hogy a körök tényleg tanulják meg, hogyan kell demokratikusan viselkedni, demokratikusan dönteni. A reményem az, hogy ezt kezdik az emberek megtanulni, s kezdik gyakorolni, és ez nagyon sok jót ígér a jövő számára.

- A nyár legnagyobb eseménye Magyarországon kétségtelenül Nagy Imre és munkatársai kivégzésének 30. évfordulája alkalmából rendezett megemlékezés, és annak körülményei voltak. **Fehér Ferenc** mit jelent a te számodra személy szerint Nagy Imre?

- Bizonyos pesszimizmussal gyanítom, hogy az én életem számára sokkal többet jelent, mint nagyon sok magyar számára. De bizonyos optimizmussal remélem, hogy az ő szimbolikus alakja meg fog nőni egy nemzet képebe, de egy nemzet tudatába. Gondolkodjunk csak nagyon egyszerűen erről az emberről. És volaképpen az ő nevelődési regénye, az Magyarország nevelődési regénye.

Egy ember, aki parasztcsaládból jön, akit az I. világháború mint olyan nagyon sok más embert Magyarországon és másutt radikalizált, aki kommunista lesz, de aki nem veszíti el a természetes józan eszét, amikor ezt sokan azonnal elvesztették ebben a mozgalomban, sém a moralitását. Ez szkeptikussá és kételkedővé teszi bizonyos számára fontos területeken ott, és abban a világban ahol kételkedni nem szabad. Ez előkészíti 20 esztendővel később a talajt arra, hogy meg egyszer kételkedjen, és újabb 10 esztendővel később egy nyilvánvaló nemzeti válságban elsősorban ennek a nemzetnek a válságos állapotát, és nem a maga szent doktrínait tartsa helyesnek.

Akarsz egy párhuzamot? Bajcsy-Zsilinszky Endre. A gyökerek, amból jöttek homlokegyenest ellenkeznek, de mindkettő képes volt arra, hogy a maga gyökereit elhajítsa és egy kritikus pillanatban azért a közösségért vállaljon áldozatot, áldozatot a legvégsőkik, amelyet fontosnak tartott.

ABTL-4.1.-A-2003/4

1988.08.07.

- 29 -

Rádiófigyelő
Szolgálati használatra

Nem látok nagyon erős különbséget leninista téveszmék és horthysta téveszmék között ebből a szempontból. Mind a két ember úgy ítélte egy pontján az életének, hogy korábbi eszméi zavarosak, tévesek, fél igazságok, negyed igazságok, egész hazugságok voltak.

A döntőek az értékek voltak, amelyek vezették őket. Azt is jól tudom, és egy becsületes történetírás soha nem fogja eltitkolni, hogy Nagy Imrének nagyon sok látványos taktikai gyengesége volt. Nem voltak tanácsadói, majdnem mindig rosszul húzott, a villámgyors helyzetek megzavarták, de van egy kétségbevonhatatlan bizonyosságunk és ezt sok tanú erősíti meg -, kibújhatott volna a hurokból. Mellé léphetett volna Kádár Jánosnak.

Hogy nem tette, ez több mint személyes hűség, több mint személyes nagyság. Ezzel megteremtett egy magyar legitimitást, amelyik ma is van. Ez a legitimitás talán nem fogalmazható meg közvetlenül közjogilag, noha ma is egyetértek Bibóval abban, amikor azt mondta: Magyarország utolsó legitim kormánya Nagy Imre kabinetje.

Ez olyan legitimitás koncepció, amivel a jogászok nem tudnak mit kezdeni. Egy nemzet tud, vagy remélem fog kezdeni.

- Heller Agnes Nagy Imre?

- Az én viszonyom Nagy Imréhez személyes volt, annak ellenére hogy személyesen persze nem ismertem. Nagyon fiatal ember voltam akkor és nem voltam bent a politika legcselekvőbb körében, de igen fontos volt számomra az, hogy a morál problémáját visszavezette a politikába. Hogy véget vetett annak a szokásnak, hogy a politikai cél önmagában igazolja a cselekvést morálisan is, sőt mi több - mert ez volt a kommunista etika abban az időben amikor Nagy Imre föllépett -, hogy maga a cél, az érték azonos a morális értékkel.

Tehát az, amit mi ugynevezett tudományos világnézettel célként elfogadunk, az önmagában ennek következtében mint morális cél van megfogalmazva. És Nagy Imre ennek az egész ideológiának véget vetett, és ez nagyon erősen haott rám. Visszavezette a régi, morális etikai értékeket, normákat a politikai gondolkodásba. Számára a politikai cél nem volt egy morális legitimációs forrás, hanem a morális fél jelenléte, vagy hiánya a politikai cselekvésben volt a kérdés amit felvetett. Tehát ha így és így cselekszünk politikailag, vajon ez és ez a morálisan érvényes érték részt vesz-e abban a politikai cselekvésben, vagy pedig a politikai cselekvés ellent mond ennek.

ABT - 4.1. - A-2003/4

1988.08.07.

- 30 -

Rádiófigyelő
Szolgálati használatra

Tehát nem volt egy kreatív gondolkodó, de mint politikus és mint egy protestáns paraszt, megértette és kezdte megfogalmazni morál és politikának egy nagyon bonyolult összefüggését, és ez a lelkiismeret, politikai lelkiismeret kialakulása szempontjából egész döntő esemény volt ebben az időben.

- Abban a reményben köszönöm meg a beszélgetést Heller Ágnesnek és Fehér Ferencnek, hogy óvatos derűlátásuk jogossága beigazolódik, Magyarországon valódi változásokat tud kieroszakolni a társadalom, ami azt jelenti, hogy egyszer talán nemcsak látogatóként kell Budapestre utazniok.

ABTL - 4.1. - A - 2003/4